

MEHRIBONLIK UYI TARBIYALANUVCHILARI AGRESSIVLIK XUSUSIYATLARINING O'ZIGA XOSLIGI

Xamidova Fariza Shuxrat qizi
O'zbekiston Milliy universitetining stajyor-o'qituvchisi

Annotatsiya: Vatanimizning kelajagi, xalqimizning ertangi kuni, mamlakatimizning jahon hamjamiyatidagi obro'-e'tibori avvalambor farzandlarimizning unib-o'sib, ulg'ayib, qanday inson bo'lib hayotga kirib borishiga bog'liqdir. Biz bunday o'tkir haqiqatni hech qachon unutmasligimiz kerak.

Kalit so'zlar: Mehribonlik uyi, agressiya, yetimlik, tajovuzkorlik

ОСОБЕННОСТИ АГРЕССИВНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК ОПЕКУНОВ

Хамидова Фариза Шухрат қизи
стажер-преподаватель Национального университета Узбекистана

Аннотация: Будущее нашей страны, завтрашний день нашего народа, репутация нашей страны в мировом сообществе зависят, прежде всего, от того, какими вырастут и станут людьми наши дети. Мы никогда не должны забывать такую острую истину.

Ключевые слова: Дом Милосердия, агрессия, сиротство, агрессия.

CHARACTERISTICS OF AGGRESSIVE CHARACTERISTICS OF CAREGIVERS

Xamidova Fariza Shuxrat qizi
an intern-teacher at the National University of Uzbekistan

Abstract: The future of our country, the tomorrow of our people, and the reputation of our country in the world community depend primarily on how our children grow up and become human beings. We should never forget such a sharp truth.

Key words: House of Mercy, aggression, orphanhood, aggression

Kirish. Agressiya – bir kishi tomonidan ikkinchi bir kishiga ko'rsatilgan jismoniy harakat yoki tahdid bo'lib, u ikkinchi kishining erkinligiga tahdid soladi (L.M.Semenyuk, 1996).

A.Bandura, R.Uolterslarning (2000) aytishlaricha, agressiya motivlangan harakatdir, unda me'yor va qoidalar buziladi, u og'riq va azob chekishga olib keladi. Bu yerda qasddan qilingan va instrumental agressiya farqlanadi. Instrumental agressiyada inson o'z oldiga agressiv tarzda harakat qilishni maqsad qilib qo'ymaydi, lekin "shunday bo'lib qoladi" yoki "boshqa iloji bo'lmaydi". Bunday harakatda motiv bor, lekin to'la tushunilmagan. Qasddan qilingan agressiv harakatda esa zarar keltirish motivlangan holda amalga oshiriladi.

Biz ham mehribonlik uyida tarbiyalanuvchi o'spirinlar agressiyasi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish maqsadida tadqiqotlarimizning keyingi boblarida A.Bass-A.Darkining, Assingerning agressiyani o'rganishga bag'ishlangan metodikasidan foydalandik, chunki bu metodikalar psixologik tadqiqotlarda, tashxis amaliyotida eng ko'p ishlatiladigan klassik metodikalar sirasiga kiradi va o'spirinlik agressiyasi bo'yicha to'la ma'lumot bera oladi. A.Bass-A.Darki metodikasi esa horijiy va mahalliy psixologlar tomonidan shaxsdagi emotsional jihatlarni, ya'ni agressivlikni, salbiy hissiyotlarni diagnostika qilish uchun keng qo'llanilgan.

Mazkur metodika 75 ta mulohazadan iborat bo'lib, respondentlarning javoblari maxsus kalit yordamida ishlab chiqiladi va kalitga asosan sakkizta ko'rsatkich bo'yicha ma'lumotlar olinadi. Bu ko'rsatkichlar quyidagilardan iborat:

1. Jismoniy agressiya – boshqa bir shaxsga nisbatan jismoniy harakatlar qilish.
2. Bilvosita agressiya (kosvennaya agressiya) – to'g'ridan-to'g'ri emas, boshqa yo'llar bilan (chetdan, orqa-varotdan) amalga oshiriladigan agressiya
3. Jahldorlik – arzimagan bahona yoki sabab bilan ham salbiy hissiyotlarini ko'rsatish (qo'pollik, tez jahl chiqishi).
4. Salbiy munosabatlar (negativizm) – oppozitsion (muxolifatchilik) xulq, odatda biror-bir avtoritetga yoki rahbariyatga yo'naltirilgan bo'ladi, bu xulq talab etilgan qonun va odatlarga qarshi

passiv qarshilikdan to faol kurashgacha o'sishi mumkin.

5. Alamzadalik – atrof-dagilarga hasad qilish va ulardan nafratlanish, arzimagan ko'ngilsizliklarda ranjish, g'azablanish va “butun dunyoni ayblash”.

6. Badgumonlik – atrof-dagi insonlarga bo'lgan ishonchsizlik va ehtiyotkorlik, fikricha, atrof-dagilar ularga ataylab yomonlik qilishadi.

7. Verbal agressiya – negativ hissiyotlarini so'z yordamida ifodalash (baqirish, janjallashish, tahdid qilish, so'kish, qarg'ash).

8. Aybdorlik hissi – sub'ekt o'zining yomonligi, atrof-dagilarga zarar keltirishi haqidagi o'y-fikrlari hamda vijdonan qiynalishi.

Hozirgi kunda g'arb psixologlarining ishlarida o'spirinlik davri agressiyasiga bag'ishlangan tadqiqotlar tobora kengayib, ko'payib bormoqda.

Mehribonlik uylarida shaxs kamoloti o'ziga xos tarzda kechishi bilan boshqa muhitdagi tendoshlaridan keskin faqlanadi. Atrof-muhitga munosabat ijobiy va salbiy ko'rinishga ega bo'lib, ular ko'p jihatdan vujudga kelgan vaziyatga bog'liq. Guruhlarda va guruhlararo munosabatlar ham ijobiy moslashuv qay yo'sinda kechishi bilan, shuningdek, o'zaro tushinish, o'z o'rnini topish, o'zini shaxs sifatida tan olishga intilish jarayonlari ahvoli bilan belgilanadi. Bu o'rinda agressiv xususiyatlar psixologik kategoriya tariqasida alohida ahamiyat kasb etadi hamda faoliyat, xulk, munosabat maxsuldorligi, maqsadga muvofiqligi iliq psixologik muhit yuzaga kelishini ta'minlaydi. Tarbiyalanuvchilarning o'zaro va ularning murabbiylararo munosabatlari agressiv xususiyatlarni qanday kechishiga bog'liq. O'zaro ishonch, o'zaro ta'sir, o'zaro hurmat xukm sursa, individual va ijtimoiy xulk-atvor nuqsonlarsiz kechishi, amalga oshishi kuzatiladi. Xar xil tarz-dagi ichki noroziliklar, nizoli vaziyatlar ijtimoiy moslashuv jarayonidagi kamchiliklar maxsuli sifatida gavdalanadi. Hissiy va aqliy jabhalardagi qusurlar ham muloqot jarayonining amalga oshishiga salbiy to'siq vazifasini o'taydi va agressivlikni keltirib chiqaruvchi motivlar bo'lishi mumkin.

I.P.Shkuratovanning ta'kidlashicha, mehribonlik uyi tarbiyalanuvchilari muloqotidagi qiyinchiliklarni o'rganishda uning rang-barangligini, muloqotga kirishuvchilarning o'zaro ta'sir etish texnikasini yaxshi bilmasliklari, ijtimoiy perseptiv funksiyalarning yaxshi rivojlanmaganligi kabi xolatlarini e'tiborga olish zarur. I.P. Shkuratova tadqiqotlari natijalariga ko'ra, muloqot jarayonidagi qiyinchiliklar insonning o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishishiga xalaqit beruvchi omillardan biri hisoblanadi.

T.V.Ivanovanning ta'kidlashicha, mehribonlik uyi tarbiyalanuvchilari qiyinchiliklarga duch kelganlarida labil, senzitiv, astenonevrotik xarakter komplekslari mavjud bo'lib, bu ularning xaddan ziyod ta'sirlanuvchan ekanliklarini bildiradi. Bunday kishilar do'stona munosabatlarga juda katta ehtiyoj sezsalor ham o'zlarining uyatchanligi va tortinchoqliklari tufayli uni amalga oshira olmaydilar. Dastlab ular o'ta sovuqqon, qat'iyatli va jiddiy kishi bo'lib taassurot qoldiradilar.

Bunday tarbiyalanuvchilarda xavotirlanish, agressiya, hissiy beqarorlik, o'zini-o'zi nazorat qilish darajasi yuqori bo'ladi. O'tkazilgan so'rovlarda ular o'zlarining tajavuzkorligi, odamoviligi, introvertligi, tortinchoqliqi, bo'ysunuvchanligi, konformli ekanliklarini ta'kidlashgan. Ijtimoiy yetimlikning asosiy fojiali oqibatlaridan biri – internat tipidagi muassasa, ayniqsa ota-ona g'amxo'rliyini ko'rmagan, erta yoshdan bolalar uyida tarbiyalangan tarbiyalanuvchilarning jismoniy, psixologik xamda ijtimoiy noqobilligi hisoblanadi. 1951 yildayoq, ingliz olimi J.Boulbi o'zining tadqiqotlarida internat tipidagi muassasalarning salbiy oqibatlari mavjudligini isbotlagan. 1951- yilda Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti tomonidan nashr etilgan

M.I.Lisina “Puti vliyaniya semi i detskogo uchrejdeniya na stanovlenie lichnosti doshkolnika” asarida cheklangan aloqa doiralari tengdoshlar va kattalar bilan samarali muloqot ko'nikmalarini shakllantirishga to'sqinlik qiladi, va bu ularning jamiyatga moslashishiga, integratsiyasiga katta to'sqinlik qiladi. Bolaga kattalar bilan aloqaning vyetishmasligi gipertrofiya yani ushbu ehtiyojning oshib ketishiga olib keladi. Bolaning emotsional farovonligi kattalar bilan munosabatiga bog'lanib qoladi. Bir vaqtning o'zida kattalar bilan muloqot ehtiyojining yuqoriligi va bog'lanib qolishning ortib ketishi kattalarga nisbatan agressiv munosabatni yuzaga keltiradi kabi fikrlarni keltirgan. Professor Muhinaning tadqiqoti shuni ko'rsatadiki, deprivatsiya holatidagi bolalar kattalar va tengdoshlari bilan ziddiyatlarni bartaraf etishda ijobiy natija ko'rsata olmaydilar. Ular agressiv bo'lib, ziddiyat yuzaga kelganda u holatdan u holatdan konstruktiv chiqib keta olmaydilar. Nizoli vaziyatlarda o'z ayblarini ko'ra bilmaydilar va boshqalarni

aybdor qiladilar.

XULOSA

Yuqoridagi tadqiqotlar natijalarining tahliliga asosan Mehribonlik uylarida tarbiyalanuvchi bolalarning ba'zilarida buzilishlar mavjud bo'lib, bu shaxslararo munosabatlarda o'z-o'zini boshqarishning sustligida namoyon bo'ladi. Muloqotda tajribaning yo'qligi va noto'g'ri o'zini talqin qilish tufayli ular atrofdagilarga agressiv va negative munosabatda bo'ladilar. Muvozanatlashmagan emotsional holati esa shaxsiy munosabatlardagi affektiv buzilishlarga olib keladi. Deprivatsiya sharoitida bo'lgan bolalar uchun do'stlikning ahamiyati zaif ko'rinadi, ularda vaziyatli harakterga ega bo'lgan diada va triadalar mavjud bo'lmaydi. Kattalarga nisbatan munosabat ularning bolaning hayotidagi samaradorligi bilan belgilanadi. Bunday bolalar hayotida shaxsiy muloqot emas, funksional-rolli muloqot amalga oshiriladi degan xulosani berish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности. - СПб, 1995.18 б.
2. Захаров Л.И. Психотерапия неврозов у детей и подростков. Москва 2012.239б.
3. Змановская Э.В. Девиантология (психология девиантного поведения)- М.: Академия,2004.-288 б.
4. Психология агрессивного поведения, Ильин Е., Питер, 2014. 35-б.
- 5.Аракулов, Г. (2022). Pedagogik va psixologik mashg'ulotlar maktabgacha yoshdagi bolalarda muhim fenomen sifatida.
- 6.Аракулов, Г. (2022). Факторы, влияющие на формирование агрессии у подростков/Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире,1(3), 106-109.
- 7.Yuldashev, S., & Arakulov, G. (2023). ETHNOPSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF AGGRESSIVE BEHAVIOR IN FAMILY DISPUTES. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, (Special Issue), 81-88.
- 8.Холова, М., & Аракулов, Г. (2022). Zamonaviy bilimlarni egallashda pedagogik psixologiyaning ahamiyati.Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире, 1(4), 219-221.
- 9.Yuldashev, S. (2021). THE PEDAGOGICAL ESSENCE OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF A TEACHER IN MILITARY EDUCATION. International Journal of World Languages, 1(2).
- 10.Sunatullaevna, K. A., & Axmedovich, R. O. (2022). Internet is a depression.The benefits and harms of cyberspace on the human psyche.Eurasian Scientific Herald, 5, 69-73.